

önmagához, ha elszalasztaná a poénekre, szellemes, találó megjegyzésekre kínálkozó alkalmakat, amelyek rendre „ülnek” és egy kivétellel — amikor az egyik szerencsétlen „dilis” lány sterilizálását az állattenyésztés területéről kölcsönzött kifejezéssel jelöli — a jó ízlés határán belül maradnak. Egészében azonban a *Tetovált kereszt* kitűnő riport, szókimondó, lelkiismeret-ébresztő és agitatív erejű írás.

Az ország legmélyebb pontjában Moldova szintén belülről történő ábrázolással ad hírt ezúttal a kiskörei Tisza II. vizilépcső építkezéseiről. Nem a vezetőikkel beszélget, hanem „beépül” az egyszerű dolgozók közé, gumicsizmában, ócska munkaruhában és svájcisapkában együtt dolgozik velük, nem sokat törődve azzal, hogy emiatt a pincér majd hidegebben üdvözli. Ez az írás is meggyőzően igazolja, hogy mennyivel eredményesebb ez a riporteri módszer az általában szokásos szemléldésnél és hivatalos hangú beszélgetésnél. Nem nehéz elképzelni, milyen élettelen, érdektelen és megszipített képet kaptunk volna Aszódról, ha a szerző efféle protokolláris beszélgetésekre építi a *Tetovált kereszt*-et. Gondoljunk csak az író és a pszichológus beszélgetésére a riport elején, vagy az aszódi igazgató minden szépet és jót megígérő beszédére, melynek hallatára a riporter már-már sajnálja, hogy kinőtt abból a korból, amikor még Aszódra kerülhetett volna növendéknek.

Szerencsére Moldova nem ezt, hanem a nehezebb, „rázósabb”, de összehasonlíthatatlanul célravezetőbb módszert választotta. Így aztán a *Tetovált kereszt* riportjai — amelyek soha nem szépítik meg a valóságot s a gyakran derűs ábrázolásmód ellenére sem tekinthetők optimistáknak — nem csupán lebilincselően érdekesek, hanem olyannyira valóságűek és élményszerűek is, hogy az íróval együtt mi is „benne vagyunk”, benne élünk az ábrázolt eseményekben. Ezért tartjuk e szórakoztatva „felrázó”, prédikálás, javaslatok nélkül is a társadalmi problémák orvoslását sürgető riportokat a műfaj legjobb hazai darabjainak. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

BENKÓ ÁKOS

JÓKAI ANNA: TARTOZIK ÉS KÖVETEL

Jókai Anna új könyve mai, sőt: szinkronregény; cselekménye történhetett akkor, amikor megírták, amikor szövegét kinyomták, vagy most, amikor a recenzens elemezni próbálja, az *itt és most* jegyeit kutatva benne. — Szereplőivel együtt utazunk a délutáni csúcsforgalmi autóbusszon, miközben a munkahelytől eloldott figyelemmel koncentrálnak velük együtt kezdődő „szabadidőnk” aznapra aktuális belső monológjára: Patyolat, befizetni a napközit vagy óvodát, otthon elfogyott a cukor, ne felejtsetek el holnap anyunak virágot venni.

Teremnek-e hősök és terem-e irodalmi hitelű epika a mindennapi evidens tenni-valók zsarnoksága alatt, a városi — nem nyomorgók —, de takarékoságra kényszerülők gondjainak életműködésében. Erre felel igennel Jókai Anna regénye.

Aki a gondot élettársául választja, vele szövetkezik: túri vagy keresi, hurcolja, lebírija vagy aláfekszik; roskad alatta vagy megedzi rajta szívós heroizmusát: természetesen nő. Az a fajta nő, aki „már reggel hétkor tudja, mit fog csinálni este nyolc óra után”, aki a cipőtalpalásnak, a sárgarépának és egy vendéglői vacsorának fillérpontoságra megmondja az árát bármikor, aki a csirkének a hátát, a kalácsnak a végét „szereti”, az ajándékot a költség felől nézi, óvatosan ünnepel és józanul önfeledt.

A regény hősnőjét — Sitkovics Ildikó tanárt — koravén fiatalsága, sikertelen házassága, és a teherviselésre való asszonyi hajlam erkölcs és helytállás megszállottjává kalapálja. Küzdelmei és magára utaltsága — a konvenció szemszögéből — kicsinyessé tették. Tanári munkája és magánélete folytonos erőfeszítés: fárasztó és gyakran unalmas ez az életvitel, ez a menetrendszerű ingajarat albérteti szobájától

az iskoláig és vissza. Erkölcsi elveit megtagadni nem képes. Teste gyöngye, becsvágya, elhatározása lebírhatatlan.

A teherviselés mellé — mint annyiszor — itt is odaszegődik a könnyelműség. Ildikó férje megszokta, hogy nagyvonalúskodjék és az anyagi következményeket környezetére hárítsa. Önnön gesztusaiba szerelmes. Feleségét oktatja, lenézi takarékosági hóbortjáért, konzekvenciákat vállalni nem tud és nem is akar, de rétori lendülettel oktat és csak minőséget eszik. Humánus, toleráns a más bőrére és a más kockázatára.

Két érzelmi pozíció küzd az uralomért: a korszerű, higgadt életvitel, az első-generációs értelmiségi nő nosztalgija a személye és munkája után kijáró megbecsülésért — és a kispolgári, szirupos fellengzősség a férfiban. A nő már-már az elszemélytelenedésig alárendeli magát feladatainak: nagylelkű, önfeláldozó. Jókai Anna sok rokonszenves tulajdonsággal ajándékozza meg férfihősét, így elképzelhető, hogy a férfiolvasók rosszkedvűen, esetleg határozott ellenszenvvel gondolnak Ildikóra, mert valóban sok adalék szól ellene. Beprogramozottsága, jósága már-már kibírhatatlan. Az asszony múltja és múltjából magával hurcolt jelene infernális. Egyik férfitől a másikig tengő-nyomorgó, saját züllöttségét erkölcstelen naivitással kikerülő anyját sem vállalni, sem megtagadni nem képes, de rendteremtő szenvedélyét kiterjeszti rá is: amikor az élemedett korú nő ismét szülni akar, megakadályozza, de az ügylet anyagi feltételeit is kiteremti. Imbecillis féltestvérével együtt él, hogy ne kelljen intézetbe adnia. Öregmikulóst, férje nevelőapját is oltalmazná, aki a valahai báró árváját kiemelte az állami gondozottak közül, zavartalan gyerek- és ifjúkora biztosított neki. Szigorra már nem telt érzelmi kapacitásából. A háború után elmagányosodott férfi életét kitöltötte, hogy van kit szeressen. Fogadott fia mindkettőjük szeretetével önkéntelenül visszaél. Nem hiszi el, hogy a 3×4 méteres szobában, kívülük a gyengeelméjű gyerekekkel, tartósan élni, családot alapítani kilátástalan vállalkozás. Addig sugalmazza, hogy felesége abnormis, míg az asszony maga is kételkedni kezd önmagában.

Jókai Anna szívós abban, hogy az élet perifériáit fölkeresse, elég gazdag érzelmi, hogy azonosuljon velük, elég szigorú, hogy ismertesse őket, és elég modern, hogy a részvét csapdáit elkerülje és az olvasóval is kikerültesse. Hősnőjét, aki kiváló emberi tartalmak hordozója, ezért formálta keményre és többnyire ellenszenvre; a negatívum felé húzó férfialak pedig megfelelő oldalfényben — nagyvonalúan fluoreszkál. Az asszony nem magasztosul fel, s életében látványos bukás sincsen. Nem absztrakt nő, bár gyakran annak látszik beprogramozottsága miatt. Férjét szeretné szeretni, mert nyomasztja az egyedüllét kilátása és mindegyre fölbukó vágya a társ után.

A jelenségtömeg, a magatartás-relációk gazdagsága, a regény tengelyét alkotó tapasztalati anyag egymás mellé sorakozó részleteinek összessége eredményezi, hogy egyértelmű következtetést, úgynevezett tanulságot levonni — értelmetlen filozofálás volna. A szerző — föltehetőleg — értelmezni kívánta a házasetet, közelebről: az emberi együttélés feltételeit. Igyekszik az olvasót kétségben hagyni afelől, hogy tanárhősnője erkölcsi követelményei — nem a világgal, de önmagával szemben — minden vetületükben jogosak-e. Közvetve sem sugalmazza, hogy ez a nőideál a követendő példa, de nők sokasága azonosíthatja sorsát Sitkovics Ildikóéval. A regény címe jelképes. Egy házasság mérlege. Egyik serpenyőben a lehetőség, másikban a megvalósulás. Egyikben a kipusztíthatatlan remény, másikban a kiábrándító csőd. A regény utolsó lapjain még együtt vannak, egymásra utaltságuk nyilvánvaló, együttmaradásuk csak az esetben lehetséges, ha az asszony összebékül kietlen jövődjével.

Jókai Anna mély medret vájt szerelmi-társadalmi-oktatási és morális kérdéskörbe tartozó mondandóinak. Regénye epikai hitelét olvasmányossága, szoros szerkezeti egysége, a helyszínek és figurák hibátlan rajza biztosítja és utalja egyre színesebb prózairodalmunk számon tartandó művei közé. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1970.)

SOLYMOS IDA